

Mgr. Eliška Králová
Prefixy a prefixoidy latinského a řeckého původu jako předpoklad
porozumění cizím slovům u žáků čtyřletých gymnázií
(oponenský posudek disertační práce)

Disertační práce Mgr. Elišky Králové se zabývá výzkumem porozumění cizím slovům obsahujícím prefix a prefixoidy latinského a řeckého původu žáky čtyřletých gymnázií. Text disertační práce sestává z kratší části teoretické a z rozsáhlejší části výzkumné.

V teoretické části přibližuje autorka vlivy klasických jazyků na moderní slovní zásobu (češtiny) a zabývá se dále vymezením prefixů a prefixoidů v domácí a zahraniční lingvistické literatuře a didaktickým zpracováním této tematiky v česko-slovenském prostředí (viz kap. 2 a 3, s. 10-16).

Zpracování této tematiky v rovině teoretické kap. 2 a zvláště kap. 3 však pro účely disertační práce se jeví jako relativně povrchní (pouze několik stran textu). Autorka sice uvádí některé studie zabývající se touto tematikou, avšak bohužel dosti selektivně a nahodile. Uvádí sice studie O. Martincové a N. Savického, P. Mittera, Z. Opavské, J. Mravinacové, J. Bozděchové aj., Monografie P. Mittera, D. Svobodové, vymezení hesla prefixoid v NESČ (autor hesla O: Martincová), výkladové a neologické slovníky češtiny aj. Mnoho dalších a rovněž důležitých studií výše zmíněných autorů a některých dalších (např. L. Janovce, P. Kochové (Šmídové), A. Rangelovy, M. Liškové ad.) však bohužel zůstalo opomenuto. Bez povšimnutí zůstalo zpracování této tematiky v současných mluvnických popisech češtiny (ČŘJ, PMČ), v akademické mluvnici MČ 1, Štíchy korpusové gramatiky byly zmíněny jen okrajově, starší slovtvorné popisy češtiny M. Dokulila TSC 1 a kol. TSC 2 nikoli. Připomenuty mohly být rovněž některé významné slovtvorné práce slovenské (zvláště J. Horeckého, J. Furdíka, M. Ološtiaka, M. Vojtekové), neboť ty odrážejí velkou míru shody v dynamice slovtvorných procesů v oblasti internacionalizace v češtině a ve slovenštině jako geneticky velmi příbuzných jazycích, a proto jsou přínosné i pro českou lingvistiku.

Za užitečnou považuji naopak kap. 4.1, v níž autorka přibližuje didaktické zpracování této tematiky ve slovtvorné literatuře anglosaské provenience. Tato pojetí jsou i pro českou slovtvorbu a její didaktickou aplikaci inspirativní. Je třeba ale rovněž počítat s faktem, že internacionalizační procesy v geneticky nepříbuzných jazycích neprobíhají vždy stejnoměrně (pokud se jedná o uplatnění a frekvence komponentů, jejich významové změny a o lexikální složku jazyka vůbec), byť i zde (v češtině a angličtině) je míra shody takovýchto prvků relativně vyšší.

V textu uvedených kap. 2. 3 a 4 bych upozornil na některá formální, formulační či věcná pochybení:

1) V Literatuře (s. 117-123) chybí tituly Žaži, Muchové, Janovce (rkp. 2024), nepřesně jsou citovány práce Mittera (s. 14), Štíchy (s. 15).

2) Na s. 13 nejde o řecko-latinské neologismy, ale o neologismy sestávající z řecko-latinských komponentů.

3) Na s. 23 autorka uvádí chybné tvrzení, že termín prefixoid zahrnuje všechny typy prvních komponentů složených slov. To je omyl, termín prefixoid se vztahuje jen na některé typy komponentů složených slov.

4) Ve výše uvedených kapitolách i v dalších kapitolách textu se objevují občasně formulační a stylizační nedůslednosti (nevhodné stereotypní obraty v *neposlední řadě*, *celá řada*...., dále např. chybná vazba *zabývá se problematice* – s. 13, kontaminace vazeb).

Zajímavé tvrzení je v poznámce č. 8 na s. 20. Prosim autorku o vysvětlení svých zjištění (při obhajobě - tj. z jakých zdrojů tato zjištění pocházejí), že... *některé třídy* (zřejmě ve škole? – pozn. P. M) *jsou dosud přesvědčovány o nesystematičnosti a nevhodnosti hybridizace*... (viz s. 20, pozn. č. 8).

Je potěšitelné, že si autorka uvědomuje, že ve výuce internacionalismů v rámci jazykové a komunikační výchovy má současná česká střední škola značné rezervy a stejně tak i ve výuce slovo tvorného učiva. Problém ovšem vzniká už zjevně na předchozím stupni vzdělávání. Uvedené skutečnosti dále podporuje i obsah kap. 9.1 a 9.2 (viz dále v posudku).

Stěžejní část disertační práce představuje autorčin výzkum. Autorka nastínila výzkumný problém a výzkumnou otázku, upozornila na limity svého výzkumu. Jako nástroj výzkumu zvolila didaktický text. Se strukturou didaktického testu se lze v zásadě ztotožnit, je konstruovaný se zřetelem k celkovému zacílení výzkumu. Provedený výzkum je těžištěm a přínosem disertační práce. Za užitečný považuji rovněž provedený předvýzkum. Analýza dat z vlastního výzkumu a jejich interpretace tvoří následně obsah kap. 7 a 8.

Připomínky k obsahu jednotlivých položek didaktického testu:

1) V úkolu č. 9 měly být komponenty zaznamenány se spojovníkem (*giga-*), zvolená podoba (*giga*) sugeruje představu samostatné lexikální jednotky.

2) V úkolech č. 11 a 12 není jasné, proč autorka píše komponenty s velkým počátečním písmenem (úkol č. 11) a koncový komponent -POZICE se všemi grafémy velkými.

3) V zadání obou úkolů (tj. č. 11 a 12) autorka užila slovo *překlad*. Tuto svou volbu následně zdůvodňuje v poznámce č. 12 na s. 32. Navzdory tomu, co autorka uvádí, je zřejmé, že většinu slov, která budou žáci uvádět, nebudou považovat za neznámá a „cizí“, tudíž z hlediska jejich chápání lexikálního významu těchto slov není slovo *překlad* vhodné. Vhodnější by bylo použít sice triviální, ale přesto přesnější formulaci zadání *Vysvětli význam*... atd. Autorka také dále dokládá v textu skutečnost, že žáci mnohá uváděná slova sami znají, nikoli však z předmětu český jazyk, nýbrž z výuky jiných školních předmětů.

4) V soupise užití Literatury nenalézám bibliografický zápis titulů, na něž se odkazuje v poznámkách č. 47 a 48.

5) V souvislosti s výsledky výzkumu vyvstává otázka, jak si doktorandka vysvětluje vyšší úspěšnost žáků 1. ročníku ve srovnání se žáky 4. ročníku gymnázia B u položek č. 2,5,7 a 10.

Jako potřebnou lze hodnotit kap. 9 *Didaktické využití výsledků výzkumu*. Autorka v ní pojednává o pojetí učiva o slovo tvorbě a obohacování slovní zásoby v učebnicích českého jazyka pro SŠ. Tuto kapitolu by bylo ale určitě lépe zařadit mezi teoretickou a praktickou část, předřadit ji tedy před vlastní výzkum, neboť ozřejmuje předchozí poznatkovou soustavu žáků v oblasti internacionálních komponentů, získanou z učebnic českého jazyka pro střední školy.

Autorka potvrzuje již dříve zjištěnou skutečnost (u některých jiných autorů), že současné učebnice ve většině případů považují dynamické procesy v českém lexiku posledních 2-3 desetiletí za okrajové učivo, a proto mu (bohužel!) nevěnují náležitou pozornost.

Následuje kap. 10 *Závěrečné shrnutí výsledků výzkumu*. Se zjištěnými výsledky výzkumu se lze v zásadě ztotožnit a odpovídají podle mého názoru i tomu, co bylo možno od takto zaměřeného výzkumu očekávat. Vysvětlení příčin zjištěných výsledků lze podle mého názoru dobře chápat v kontextu obsahu kap. 3, 4 a 9. Výsledky jsou logické, nikoli však nějak překvapivé. Součástí práce je přílohová část, tvoří ji ukázky žákovských odpovědí z didaktického testu, seznamy obrázků a tabulek a další přílohy.

Celkově lze disertační práci Mgr. Elišky Králové hodnotit jako akceptovatelnou, byť s určitými výhradami ke zpracování její teoretické části. Výzkumná část a její užitá metodologie však přináší zajímavá a inspirativní zjištění. Zjištěné výsledky jsou bezesporu přínosné pro další zkoumání internacionalizace české slovní zásoby, adaptačních a lexikalizačních procesů v současné češtině při a po přejímání jazykových jednotek cizího původu. Z tohoto důvodu doporučuji disertační práci Mgr. Elišky Králové k obhajobě v rámci DSP *Didaktika českého jazyka* na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D.
Katedra bohemistiky PF UJEP

V Ústí nad Labem 12. dubna 2024